

А. І. Вегеш,

канд. філол. наук, доц.,

Ужгородський національний університет,

доцент кафедри української мови

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0430-2447>

ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІ АНТРОПОНІМИ ЯК ЗАСОБИ ХАРАКТЕРИСТИКИ ГЕРОЇВ РОМАНУ «ДВА ПАСИНКИ МИТРОПОЛИТА» ВЛАДИСЛАВА ІВЧЕНКА

Наукова розвідка присвячена комплексному аналізу літературно-художніх антропонімів із роману «Два пасинки митрополита» В. Івченка. Одним із завдань літературної ономастики є пошук та аргументовані інтерпретації ролі літературно-художніх антропонімів у творах сучасних авторів. Проза Владислава Івченка, на жаль, залишається недостатньо вивченою, тому дослідження найменувань персонажів його творів є актуальним.

Наша мета — дослідити літературно-художні антропоніми, які функціонують на сторінках роману «Два пасинки митрополита» В. Івченка; завдання — описати літературно-художні антропоніми, довести, що вони є засобами характеристики героїв. Об'єктом дослідження є назви героїв із роману «Два пасинки митрополита» В.

Івченка. Предмет дослідження — інформаційне наповнення літературно-художніх антропонімів цього роману. Застосовано такі методи: описовий, контекстуально-інтерпретаційний, дистрибутивний, етимологічного аналізу.

Доведено, що літературно-художні антропоніми роману не тільки несуть важливу інформацію, характеризують персонажів, але й відображають світогляд автора, стають вагомим засобом відтворення національної традиції, формують свідомість українців. Автор постмодерно підходить до цього питання: на основі реального ан-тропонімікону творить нове, непередбачуване, постійно експериментує. З'ясовано, що найменування Андрей Шептицький стало символом сили, незламності, «скелю духу і віри». У часи національних випробувань духовним наставником українського народу, Князем Української Церкви залишається світла постать та величне ім'я митрополита Андрея Шептицького. Оригінальний підхід В. Івченка до вибору назв своїм персонажам «забезпечує непересічну та художню вартість літературно-художніх антропонімів».

Наше дослідження суттєво доповнить загальне уявлення про антропоніми як базові складники онімної системи, стане ключем до розуміння культурно-історичного контексту українських найменувань. Перспективою подальших досліджень вбачаємо аналіз та порівняльну характеристику назв персонажів творів сучасних авторів.

Ключові слова: апелятив, літературно-художній антропонім, найменування, персонаж, засоби характеристики.

A. I. Vehesh,

PhD in Philology, Associate Professor,

Uzhhorod National University,

Associate Professor of the Department of Ukrainian Language

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0430-2447>

PROPER NAMES OF THE LITERARY HEROES AS MEANS OF CHARACTERIZING THE HEROES OF THE NOVEL "THE METROPOLITAN'S TWO STEPSONS" BY VLADYSLAV IVCHENKO

The scientific research is devoted to a comprehensive analysis of proper names of the literary heroes from the novel "The Metropolitan's Two Stepsons" by V. Ivchenko. One of the tasks of literary onomastics is the search and reasoned interpretations of the role of proper names of the literary heroes in the works of modern authors. Unfortunately, Vladyslav Ivchenko's prose remains insufficiently studied, therefore the study of the names of the characters in his works is relevant.

Our goal is to research proper names of the literary heroes that function on the pages of the novel "The Metropolitan's Two Stepsons" by V. Ivchenko; the task is to describe proper names of the literary heroes, to prove that they are means of characterizing the

heroes. The object of the study is the names of the characters from the novel "The Metropolitan's Two Stepsons" by V. Ivchenko. The subject of the study is the information content of the proper names of the literary heroes of this novel. The following methods were applied: descriptive, contextual-interpretative, distributive, etymological analysis.

It is proved that proper names of the literary heroes of the novel not only carry important information, characterize the heroes, but also reflect the author's worldview, become a significant means of reproducing the national tradition, and shape the consciousness of Ukrainians. The author approaches this issue in a postmodern way: on the basis of a real anthroponymicon, he creates something new, unpredictable, and he constantly experiments. It is found that the name Andrey Sheptytsky has become a symbol of strength, invincibility, a "rock of spirit and faith" In times of national trials, the spiritual mentor of the Ukrainian people, the Prince of the Ukrainian Church, remains the bright figure and majestic name of Metropolitan Andrey Sheptytsky. V. Ivchenko's original approach to choosing names for his characters "provides an extraordinary and artistic value of proper names of the literary heroes".

Our research will significantly supplement the general understanding of anthroponyms as basic components of the onymic system, and will become the key to understanding the cultural and historical context of Ukrainian names. We see the analysis and comparative characteristics of the names of heroes in the works of modern authors as a prospect for further research.

Key words: appellative, proper name of the literary hero, name, character, means of characterization.

Постановка наукової проблеми та її актуальність. Літературно-художня антропоніміка — окрема галузь ономастичних студій. Вона «має свої підходи й пріоритети, свої проблеми й завдання, які, скажімо, включають і питання про історичні джерела тих чи інших літературних онімів, але аж ніяк не зводяться до цих питань» [8, с. 14]. Одним із завдань літературної ономастики є пошук та аргументовані інтерпретації ролі літературно-художніх антропонімів у творах сучасних авторів. Дослідники часто вдаються до «встановлення етимології власних назв персонажів, структурного аналізу та семантичної класифікації іменувань без з'ясування стилістичної ролі літературно-художніх антропонімів» [1, с. 3]. Тому дослідження ролі найменування в контексті твору залишається важливим. Сучасні письменники — майстри творення назв, а літературно-художні антропоніми з творів В. Івченка привертають увагу своїм оригінальним наповненням. Вони не тільки характеризують персонажів, але й відображають світогляд автора, стають вагомим засобом відтворення національної традиції, формують свідомість українців. Творчість письменника, на жаль, залишається недостатньо вивченою, тому дослідження найменувань персонажів його творів є актуальним.

Аналіз досліджень проблеми. Вагомим підґрунтям для досліджень із літературної ономастики є теоретичні праці Ю. Карпенка, Л. Белея, Г. Лукаш, Н. Колесник

та ін. Функційно-стилістичні особливості антропонімів у художньому тексті були і залишаються предметом зацікавлень Г. Бачинської, Н. Бербер, Т. Вільчинської, І. Ільченко, Д. Козловської, Т. Крупеньової, О. Лавер, М. Федурко та ін.

Досліджень із літературної ономастики на матеріалі романів В. Івченка ще немає, виняток становлять наші наукові розвідки. У романах Владислава Івченка про найкращого сищика ми досліджували символічне значення літературно-художніх антропонімів та вплив середовища на їхнє формування [2; 5]. Збірки оповідань «Книга втрат і нестач» та «Після 24-го», роман «Імені Сковороди» [3; 4] послужили матеріалом для дослідження мотивів творення псевдонімів воїнів-українців. Опис літературно-художніх антропонімів із роману «Межа Невади» дає підстави вважати, що вони є органічними компонентами роману. Назви персонажів творів В. Івченка цікаві своїм наповненням, автор постмодерно підходить до цього питання: на основі реальної антропонімікону творить нове, непередбачуване, постійно експериментує.

Наша мета — дослідити літературно-художні антропоніми, які функціонують на сторінках роману «Два пасинки митрополита» В. Івченка. **Наше завдання** — описати літературно-художні антропоніми, довести, що вони є засобами характеристики героїв. **Об'єктом дослідження** є літературно-художні антропоніми з роману «Два пасинки митрополита» В. Івченка. **Предмет дослідження** — інформаційне наповнення літературно-художніх антропонімів цього роману.

Опис джерельної бази, фактичного матеріалу та методів, застосованих у процесі аналізу. Джерельною базою для дослідження послужили назви персонажів із роману «Два пасинки митрополита» В. Івченка. **Методи дослідження:** описовий метод і основні його прийоми: спостереження, інтерпретація та узагальнення; контекстуально-інтерпретаційний метод застосовано для визначення конотативного навантаження літературно-художніх антропонімів; дистрибутивний аналіз допомагає виявити приховану оцінну інформацію в семантичній структурі онімів; метод етимологічного аналізу сприяє з'ясуванню доантропонімної семантики власних назв. **Наукова новизна** дослідження полягає в тому, що вперше здійснено комплексний аналіз літературно-художніх антропонімів, які функціонують у романі «Два пасинки митрополита» В. Івченка; доведено, що назви героїв формують образ, виступають засобами характеристики. **Теоретична цінність** нашої розвідки полягає в поглибленні знань про літературно-художні антропоніми як засоби характеристики персонажів у сучасній прозі. **Практична цінність** отриманих результатів полягає в можливості їхнього використання під час вивчення розділів лексикології та ономастики, при укладання методичних посібників, словників.

Виклад основного матеріалу. Письменник Владислав Івченко — один із кра- щих сучасних українських письменників. Автор виділяється вмінням вести оповідь, формувати образи та вдало давати найменування героям. Активна громадянська позиція письменника тісно переплітається з активною роллю імен його персонажів, їхнім творчим характером.

2025 рік оголошено роком митрополита Андрея Шептицького, що є визнанням його значного внеску в українську історію, культуру, релігію. Минає 160 літ від дня народження митрополита, а він і досі вважається одним із найвидатніших церковних діячів та провідників українського національного руху. Світла постать митрополита Андрея Шептицького притягувала багатьох майстрів слова. Усе частіше сучасні автори повертаються до А. Шептицького, який став світлом в часи національних випробувань, духовним наставником українського народу, Князем Української Церкви [9]. Ім'я А. Шептицького в прозові тексти вплели Роман Іваничук («Хресна проща»), Сергій Жадан («Вишиваний. Король України»), Петро Луцик («Галицька сага»), Владислав Івченко («Два пасинки митрополита»), Сергій Герман («Via Romana»), Олег Рибчинський («Чорні морелі»), Ярослав Гнатів («Віра батьків»), Степан Процюк («Троянда ритуального болю»), Юрій Николишин («Бота-Фікс. Невидима нитка життя»), Лора Підгірна («Пригоди Марка Шведа»), Ю. Вовк («Передбачення Курта Зіберта») та інші сучасні письменники.

Історично-детективний роман Владислава Івченка «Два пасинки митрополита» — цікава історія про вихованців митрополита Шептицького. Автор придумав героїв, наділив їх іменами, у які заклав важливу інформацію для створення образів. Митрополит Шептицький, Іван Великодній та Теофіл Володимирський — головні герої, довкола яких обертаються другорядні персонажі. Саме вони впливатимуть на долю пасинків, на формування характеру, наділятимуть відповідними найменуваннями.

Увагу В. Івченка привернув бурхливий і трагічний час 1939–1944 років у Галичині. Він дуже захопився непересічною особистістю Андрея Шептицького, прагнучи показати велику віру митрополита і трагізм часу міжвоєнної. Леся Заморська пише: «На думку Владислава Івченка, Митрополит до останнього залишався досить щирим у своїй вірі, він знаходив для себе пояснення, чому Господь допускає такі події. Ще один аспект, який вразив пана Владислава стосовно Андрея Шептицького, — це руйнація його звичного світу і одночасний упадок тілесних сил» [6].

Костянтин Родик зазначає: «Формально роман пов'язаний з Андреем Шептицьким. Проте «біографічним» його аж ніяк не назвеш. Не те щоб автор вільно поводився з життєписом митрополита — просто Івченка цікавить лише мітологізована пам'ять про того славетного чоловіка. Не важить навіть, чи насправді були в Андрея ті два пасинки — його етична, психологічна та суспільна аура творять декорацію, яка мотивує карколомні метаморфози свідомості обох головних персонажів» [11].

«Оглядаючи увесь життєвий шлях митрополита, можна зауважити, що саме в останні роки, які збіглися з Другою світовою війною, він постав перед одним із найбільших для себе викликів. Владика Андрей інтуїтивно відчував, що з початком війни у 1939 р. його Церква не тільки безпосередньо зіштовхнулася з двома тоталітарними диктатурами, а й опинилася посеред епохи доленосних зламів: *Живемо в небувалих в історії часах великих світових воєн, в часах розвалу держав, часах боротьби світоглядів. Якраз на долю українського народу припало бути в осередку цих переворотів*», — зазначає А. Михалейко [10, с. 351–352].

Український читач високо оцінив роман «Два пасинки митрополита». Його вважають однією з найкращих книг про Андрея Шептицького. В. Івченко знайомить читачів з Андреем Шептицьким уже з найпершої сторінки роману, називаючи його регалії («*Ваша Превелебносте, до вас відвідувач із Варшави. ...тихо сказав ієромонах Атанасій і вклонився перед Митрополитом Галицьким Кир Андреем Шептицьким...*» [7, с. 5]). Відомо, що до імен патріархів християнських церков додається титул *кир*, який у перекладі з грецької мови означає 'пан'. У звертаннях до архієреїв використовують традиційні форми: **Ваша Превелебносте!, Ваша Екселенціє!, Ваша Еміненціє!** («*Так, Ваша Екселенціє, — тихо сказали хлопці, похиливши голови... Думаю, що їх Еміненція має на увазі нову війну*» [7, с. 6]). Представники церкви, прихожани називатимуть його з дотриманням почестей, з відчутним шанобливим ставленням. В. Івченко найчастіше використовуватиме реальні найменування: **Андрей Шептицький, кир Андрей, Митрополит**. Ці антропоніми називають реальну людину, але в художньому творі вони стають хронологічно значущими і завдяки авторській уяві наповнюються відповідною інформацією. Автору, на наш погляд, вдалося розкрити ставлення друзів та ворогів до Митрополита, проявилось це найперше у вживанні найменувань. Прихильники Владики використовують відповідні звернення, де навіть апелятивні назви пишуться з великої літери, бо переходять в антропоніми: **Голова Української Держави, Голова Української Церкви, їх Превелебність**, а представники ворожого табору називають митрополита найрізноманітнішими апелятивами. Для полковника Скорика, як і для інших ворогів, А. Шептицький — ворог радянської влади та світового комуністичного руху. Куратор Скорик відчуватиме роздратування від того, що митрополит не хоче йти на співпрацю, не реагує на залякування, він не боявся його. Кир Андрей не піддається на хитрощі енкаведиста, заявляє, що совіти волю українцям принесли на багнетах, тому не є й про що говорити: *«Звольте піти геть. Я не буду вислуховувати ваші погрози, — кир Андрей сказав тихо. Якби він підвищив голос чи вилаявся, зчинив істеріку, Скорик би зрадів, бо переміг би. Але митрополит говорив тихо і спокійно»* [7, с. 123]. Не випадково його ім'я Андрей, яке походить із грецької мови, означає 'мужній', 'хоробрий' [12, с. 33]. Мужня людина — мужня в усьому. Для Теофіла та Івана кир Андрей був найсильнішою людиною у світі. Скорик визнає, що митрополит — **сильний суперник, горда людина**: *«А ось цей митрополит видався міцним горішком, не дивлячись на вік та хворобу. Ну, що ж, отче, пограємося. І коли я переламаю вам хребта, ви дуже здивуєтесь. Бо ж звикли бути таким сильним»* [7, с. 123]; *«Тепер митрополит нас боїться, а налякати його важко. Бо ж гордий, з графіє, звик, що всі з ним панькалися. Навіть царський уряд чи поляки. Всі його поважали, бо ж біла кістка»* [7, с. 260]. Цілою низкою апелятивів називає Скорик митрополита: **попівський пеньок** (натяк на сан та старість), **хитра змія** (натяк на мудрість), **старий лис** (старість і хитрість, досвідченість), **піп чортів** (не погоджується на співпрацю), **популярна фігура, релігійний фанатик** («*Є загроза, що цей не зламається. Він старий, хворий, до того ж релігійний фанатик*» [7, с. 259]). Для генерала Толстоухова

митрополит — попівська нечисть, для генерала Савіна — гадюка. Як бачимо, в онімних і апелятивних називаннях — вказівка на характер персонажа, на формування думки про митрополита з боку своїх та недругів, оцінка його людських якостей.

Провокатору Войцехові Скабічевському також не вдасться переконати А. Шептицького: «...цей митрополит не такий простий. З наскоку його не візьмеш. ... Сильний гравець» [7, с. 219]. В. Івченко використовує неприпустиме звертання до митрополита з боку Скороика. Для радянської системи всі були товаришами, тому він звертається «Товаришу митрополите!». Так само виправляє засланого лікаря Адольфа Крохмалю («Я спитав пана митрополита... Товариша митрополита, панів у нас немає» [7, с. 316]). Німецькі генерали також визнають, що Шептицького не можна налякати, більшовикам це не вдалося: «Мабуть, розраховували, що зможуть його залякати і не змогли. Кажу ж, це людина сильної волі» [7, с. 459]; «Митрополит Шептицький занадто популярна фігура і рішення стосовно нього прийматиметься не тут, у Львові, а в Кракові, а то й у Берліні» [7, с. 483]. Непохитна віра в Бога дає силу митрополиту («Будь-яка ненависть — гріх, вона випалює душу і не залишає нічого, окрім порожнечі. Він прийшов до Церкви, щоб підняти її, а не зруйнувати... Вся надія лише на Господа, який дасть сили їти обраним шляхом і любов'ю долати ненависть» [7, с. 534–535]). Тому й не випадково називають митрополита скелею духу і віри. Автор захоплюється силою волі митрополита, його вмінням робити свою справу до останнього, хоч як би важко не було. Цей приклад його вразив: «На жаль, дуже мало людей такого масштабу і волі було в історії України». Як бачимо, найменування Андрея Шептицького стало символом незламності, мужності, сили.

Митрополит Галицький опікується сиротами **Теофілом** та **Іваном**, направляє їх на праведний шлях («Попереду важкі часи, то будьте сильними у вірі своїй, бо інакше не встояти. В кожному з вас є іскра Христова. Бережіть її і служіть Господу нашому» [7, с. 5]). Імена і прізвища вихованців митрополита вигадані, бо справжніх ніхто не знав. Автор подає інформацію щодо отримання найменувань. **Теофілові Володимирському** дали ім'я в сиротинці («Коли його принесли до монастиря, ченці помітили, що дитина стискає в кулачку хрестик. Саме він врятував малого, якого захистила любов Бога. То і вирішили його назвати Теофілом, тобто улюбленцем Божим. Їх Превелебність були не проти. Прізвище ж Володимирський дано Теофілу було тому, що знайшли його в день рівноапостольного Володимира Великого, князя Київського» [7, с. 8]). Доантропонімне значення імені Теофіл, за словником І. Трійняка, — 'боголюб' [12, с. 386]. Теофіл був найкращим учнем семінарії. Краса, сила і блискучий розум привертали увагу доквілля. Серце юнака віддано служінню Богові («Сей вихованець Їх Превелебності може стати справжньою окрасою нашої церкви» [7, с. 11]). Близькі люди (Іван, Беата, Бетті) називають Теофіла, використовуючи коротку форму імені — Тео.

Формуванню образу, характеру персонажа сприяє не тільки онімна лексика, але й апелятиви, якими називають героя. Теофіл пройде через допити і знущання полковника Скороика, саме він називатиме героя золотим хлопчиком, красунчиком.

Засланий у чоту Гарт називатиме його чортовим красунчиком, хитрим змієм, красунчиком задрипаним («*Чортів красунчик, в ньому проглядалася порода, кожен відчував себе поруч з ним незграбним хлопом*» [7, с. 309]). Йому Теофіл не подобався, бо занадто розумний та відчайдушний («*Якісь такі випалені очі відчайдуха, якому нічого не страшно*» [7, с. 321]; «*Ох, хитро! Дуже хитро! — закивав Гарт, а сам аж злякався цього Теофіла. Ну змій, ну підступний же який! Швидше треба його позбавитися, знищити, бо занадто вже небезпечний*» [7, с. 327]). Але Теофіл викрив його. Скорик не може повірити, що Теофіл провів операцію вбивства генерала та понад сорока солдатів. Він був упевнений, що завербував його, але Теофіл не зламався. Цілою низкою апелювань називає його ворог: **недопіп Теофіл**, розумний хлопчина, збалуваний панич, спокійний красунчик, «розумний, з освітою, з гордістю», покидьок Теофіл, тварюка. Звісно, що в цих називаннях відчутна ненависть, але й висока оцінка здібностей Теофіла. Скорик визнає мудрість Тео-гравця, він навіть поважає його за вміння ризикувати («*Саме не просто лізти на роги, а все спланувати і пройти по лезу*» [7, с. 363]). Полковник називає його **Теофільчиком** через молодий вік, молодецьку браваду, розуміє, що той не з тих, хто здається («*То наш Теофільчик пустився берега. Тепер у нього немає страху*» [7, с. 363]; «*Він був сміливим та розумним, мав практичний досвід боротьби, до якого додалася ще і теорія*» [7, с. 381]). Теофіл готувався стати священником, його слово запалювало серця людей, але війна все перекреслила. Вихованець митрополита бере до рук зброю, організовує загони українських повстанців, стає на стежку воїна та політика («*Він вмів воювати і ніколи не ховався за чужими спинами. Під час бою завжди був у найважливіших місцях, слугував прикладом*» [7, с. 452]; «*Теофіл відчував в собі схильність саме до левиної долі, в ньому була кров воїна, він хотів вести стадо та перемагати...*» [7, с. 478]; «*Ми живемо у жорстокому світі, де всім начхати на любов та милосердя. ...Тому треба бути сильним та жорстоким, треба битися, воювати, вигризати іклами та видряпувати пазурами те, чого хочеш досягти. Я став на шлях воїна*» [7, с. 479]). Сам Теофіл каже: «*Сильним завжди щастить*» [7, с. 480]. Київська українська організація не була налаштована на збройну війну, тому досить стримано та насторожено ставилася до Теофіла («*Його вважали грубим варваром, ледь не варятом, за спиною шепотіли про десятки вбитих, про руки по лікоть у крові, про те, що хлопець геть схиблений, давно пустився берега і вбиває, аби лише вбивати*» [7, с. 488]). Серед бійців ОУН Теофіл мав надзвичайно високий авторитет. Вояка Зенон захоплювався Теофілом («*...відмічав гострий розум і працездатність командира, а також його вміння розбиратися в людях, маніпулювати ними для досягнення своїх цілей. ...Теофіл був небезпечний, наче отруйна змія, і цим викликав захоплення у Зенона, який тепер очолював резерв. ...Теофіл завжди ішов під кулі сам і вів бійців. Здається, він не боявся смерті. ...Він зовсім не хотів загинути, він хотів виграти, він був гравець і дуже любив перемагати*» [7, с. 536–537]). Під час розмови з Іваном Теофіл зізнається: «*За природою я — воїн. Хижак, нападник. І мені ніколи не стати вівцею*» [7, с. 576]. Персонаж має

стійку позицію, за Україну він готовий померти (*«Не важливо, чия кров у тобі, важливо, за що ти згоден цю кров пролити. Якщо за Україну, то ти — українець, не дивлячись на те, хто були твої батьки. То я саме українець, був ним і залишусь. І як українець я буду вбивати тих, хто заважатиме побудові української держави»* [7, 545]). Помітна асоціація з князем Володимиром, який теж був воїном і мав свою позицію. Теофіл також був подібний до молодого Шептицького, тому більше нагадував офіцера, ніж священника.

Другий пасинок митрополита — **Іван Великодній**. Іван — повна протилежність красивому Теофілові (*«Другий з випускників був середнього зросту й анекдотичної тілобудови: великий, довгий, схожий на діжку тулуб, стояв на коротеньких і трохи кривеньких ногах, а вінчала це диво лобаста голова з високим чолом, грубими рисами обличчя, довгим носом і щоками, на яких повсякчас палав рум'янець»* [7, с. 5]). Івана врятували від голоду і «привезли з підрадянської України» (*«Їх Превелебність, коли дізнався про цього хлопця, оплачував його лікування з власних коштів. І хлопець одужав. День, коли лікар сказав, що смерть відступила, був якраз Великоднем, то Івану і дали прізвище Великодного. ...Ім'я дали медсестри в лікарні»* [7, с. 10]). Потворність Іванову перекривала доброта і простота (*«Він дуже добрий. Здається, він зовсім не здатний завдати комусь болю. А ще він дуже працьовитий. ...Їх Превелебність кажуть, що Іван простий духом, так само, як і гуцули, то буде для них справжнім духовним батьком»* [7, с. 11]). Лікар Адольф Крохмаль порівнює Івана з Квазімодо (*«Рана для більшості була б смертельна, але цей Іван, хоч і виглядав чудернацько, наче Квазімодо якийсь, але був міцним...»* [7, с. 516]). Бетті вважала, що *«Іван завжди був тінню Теофіла, незграбною і потворною тінню»* [с. 517]. Але за діжкоподібним тілом та грубими рисами обличчя була «божа благодать», особливо приваблювали дитячі очі та невинна посмішка. Первісне значення імені Іван розкривається в тексті, у перекладі з давньоєврейської мови воно означає 'божа милість', 'божа благодать' [12, с. 143]. Теофіл часто називатиме брата **Івасем**, використовуючи розмовний варіант імені, що вказує на майже родинні та дружні стосунки. Іван був проти розстрілів, вбивств (*«Не потрібно тут крові і насилля. Гріх це, а з гріхом я боротимуся»* [7, с. 83]). Віряни його парафії та бійці ОУН називають його отцем, а радянські солдати — попом. Лейтенантові Фофанову не сподобався Іван (*«Не подобався йому цей піп. І негарне он яке, наче потвора»* [7, с. 98]). Боєць Кліщ називає Івана святенником (*«Якийсь святенник його не зупинить. Та хто він такий, цей смішний дурень з обличчям блязня!»* [7, с. 155]). Іван постійно молиться Богу і дякує за те, що втримав його від гріха вбивства. Він вперто не бере до рук зброю, вояки в чоті його любили за відкритість та доброту, за вміння вислухати і допомогти кожному (*«Бо всі хлопці дуже поважали Івана. Шепотілися, що панотець не простий і навчився у мольфарів чаклувати, заговорювати від смерті. Спочатку сам від совітів врятувався, потім Кліща з того світу витягнув, тепер от Зенона. Може, і сам мольфар. А мольфар з хрестом ще потужніший»* [7, с. 284]). Теофіл бачить в Іванові воїна: *«Але ж я бачив тебе справжнього, Івасю. І ти не такий*

тютхтій, не кастрована потвора, якою старанно прикидаєшся. ...Там'ятаєш той бій у горах? Коли ти схопив кулемет і почав відстрілюватися від совітів! Ти рикаєш і волаєш! Ти був справжнім воїном, моїм братом! Ти ж сильний, Івасю, і розумний. У тобі вирує життя. Я ж бачу вогонь у твоїх очах. ...Будь собою. Не молися у кутку, як раб, а показуй свої ікла та пазури!» [7, с. 575–576]. Іван гине від рук польських партизанів, дістаючи харчі для хворого митрополита. Климентій Шептицький констатував: «Івась був світлою і доброю людиною. Він був простий, але в цій простоті було щось від святих отців минулого. У нього було дуже непросте життя, та всі незгоди та випробування тільки зміцнювали його у вірі. Господь прийме його на небесах» [7, с. 610]. Напрошується асоціація з апостолом Іоаном Богословом, якого Ісус особливо любив за щирість і чистоту душі. Як і апостол, Іван лікував хворих, допомагав потребуючим, свято вірив у Бога. Як бачимо, мотиваційними ознаками для називань персонажів є антропонімі уподобання письменника, його обізнаність із антропонімікою конкретного періоду і часу. Не можливо не погодитися з думкою Л. Белея, що «оригінальність, нетрадиційність вибору мовних засобів для реалізації мотиваційної ознаки, їх висока мовна цінність забезпечують непересічну та художню вартість літературно-художніх антропонімів» [1, с. 140].

Серед хронологічно значущих літературно-художніх антропонімів, крім найменування Андрей Шептицький, виділяються назви відомих людей того періоду: Гавриїл Костельник, Йосип Сліпий, Ярослав Стецько, Степан Бандера, Роман Шухевич, Владислав Сікорський, Єзекіїль Левін, Гітлер, Сталін, Карл фон Ляш, Отто Вехтер та ін. Саме вони є тими маячками, за якими вгадується час і місце подій.

Національно значущі літературно-художні антропоніми мають здатність виокремлювати персонажа за походженням. У романі є багато найменувань українців західного регіону (Іванна, Марійка, Марта, Станіслав, Степан, Зенон Ленкович, Зоряна Петрів, Іван Івановський, Місько Андрусак, Степан Крук, Роман Малковський, Якимчук). Серед польських літературно-художніх антропонімів виділяються імена та прізвища на –ський (Беата, Войцех, Яцик, Ядвіга, Ян Велічковський, Якуб Цирвіновський, Войцех Скабічевський, Міхал та Януш Жевуські). До російської антропосистеми зараховуємо прізвища на –ов, –ев (Гаврилов, Клобуков, Петров, Толстоухов, Фофанов, Хрунічев), на –ін (Савін, Оглоблін) та ін. Для російських найменувань характерною є тричленна форма називання (Петров Степан Петрович, Клобуков Іван Інокентійович). Досить багато в романі найменувань євреїв (Бетті, Габі, Тойба, Адольф Крохмаль, Леонард Нюттер, Шнеєрзон).

До соціально значущих можемо зарахувати ті літературно-художні антропоніми, які супроводжує апелятив — вказівка на професію (іромонах Атанасій, отець Омелян, кухарка Ольга, лікар Крохмаль, вчителька Таїсія, полковник Скорик), заняття (зłodії Скопа, Солома, ватажок Саша Воронезький, агент Колоніст, бійці ОУН Кліщ, Гарт, Бук) чи родинні стосунки (брат Климентій, дядько Степан).

Більшість інформаційно-оцінних літературно-художніх антропонімів привертають увагу своїм наповненням. Серед негативних персонажів особливо виділяється

найменування полковника **Михайла Скорика** — ворога з українським корінням. Про нього ми більше дізнаємося від лейтенанта Фофанова, який боїться його, але у всьому наслідує («*Бо ж полковник Скорик був справжньою легендою. Скільки про нього всього розповідали! Як починав ще під час Громадянської, як перегравав до-свідчену денікінську контррозвідку, як нищив петлюрівську дефензиву, як боровся з куркульськими бандами, винищивши їх до ноги*» [7, с. 30]; «*Полковник Скорик... бачив людину наскрізь й одразу міг сказати, чого від неї чекати*» [7, с. 216]). Скорик воював проти червоних, багатьох знищив, але «пустив зраду в серце» і швидко переінакшився. У ньому більшовики бачили перспективу, «*бо той хитрий і затятий. А ще розумний. І любить грати*» [7, с. 337]. Він здав усі роменські банди, у Бессарабії навіть отаманом став «і швиденько всіх бандитів привів під кулі чи у кайдани», у Холодному Яру теж здавав. Його прізвище відповідає його характеру, темпу життя — усе швидко, скоро. Він так само швидко вмів людей вербувати, а вони мають швидко і сумлінно виконувати роботу («*Він любив діяти красиво і бити так, щоб супротивник вже не піднявся*» [7, с. 123]). Лейтенант Фофанов розуміє, що «в групі Скорика значно швидше підуть і звання, і нагороди, і можна буде швидко зробити кар'єру. ...І про вас, товаришу полковнику, кажуть, що Скорик ніколи не чекає, Скорик завжди діє і перемагає» [7, с. 30–31]. Персонаж думає, що він всесильний, не випадково його ім'я Михайло — «рівний богові» [12, с. 236]. Він звик, що його волю виконують, бояться його погляду та голосу, а митрополит виявився незламним. Теофілові вдається знищити зухвалого ворога.

Цікавим персонажем виявиться **Федір Швайка** — брат Теофіла. Імена Теофіла та Федора мають майже однакове первісне значення: Федір ('дарунок божий' [12, с. 374]) і Теофіл ('улюбленець божий' [12, с. 386]). Брати докладуть зусиль, щоб знищити Скорика. Федір соромиться свого прізвища, вважає його несерйозним («*Ну що це за прізвище? Сміх один*» [7, с. 416]). Як бачимо, самі українці хотіли позбутися своїх прізвищ, бо вони не вписувалися в радянську систему. Прізвище Швайка походить 'від назви шевського інструмента швайка — 'грубе шило', 'протичка' [13, с. 619]. Але так також могли називати дуже енергійну людину, яка всюди встигала. Федір був саме таким: бігав найкраще на заставі, полював на полковника Скорика, спіймав Колоніста, викрив Зенона, вербував партизан, засилав шпигунів, був затятим, любив азарт. Фразеологізм *крутиться, як шило* дуже вдало характеризує персонажа. Він не тільки зовнішністю нагадував Теофіла («...*гарний, високий, широкоплечий. Іван подумав, що він чимось схожий на Теофіла...*» [7, с. 96]), але й поведінкою, характером («...*він був витривалий і в ньому заграв азарт. Федору подобалася ця війна*» [7, с. 80]). Брати були воїнами.

Не можна оминати увагою образ **Алевтини Волкової** — сестри Таїсії, яка була кацапським агентом. Вона була сильним гравцем, навіть Теофіл поважав її за сміливість («*Так, вона була ворогом, але вона була варта поваги. Її спокій і переконаність. Вона була сміливою жінкою*» [7, с. 494]). Федір Швайка хорошої думки про Алевтину: «*Теж кацапка і теж дуже хороша. Тільки характер інший, залізний*» [7,

с. 528]. Фофанов прикладе руку до її знищення, бо була занадто розумною і сміливою («Вогонь-дівка. Була» [7, с. 502]). Відчутна асоціація прізвища з небезпечним та сильним хижаком. Алевтина віддана системі, вона, як вовк, безстрашно бореться, хоч це веде її до загибелі.

Висновки та перспективи дослідження. Літературно-художні антропоніми роману «Два пасинки митрополити» В. Івченка цікаві своїм наповненням. Автор постмодерно підходить до цього питання: на основі реального антропонімікону творить нове, непередбачуване, постійно експериментує. Літературно-художні антропоніми як головних, так і другорядних героїв несуть важливу інформацію, виступають засобами характеристики, творять образ. З'ясовано, що найменування Андрей Шептицький стало символом сили, незламності, «скелею духу і віри». У часи національних випробувань духовним наставником українського народу, Князем Української Церкви залишається світла постать та величне ім'я митрополита Андрея Шептицького. Оригінальний підхід В. Івченка до вибору назв своїм персонажам «забезпечує непересічну та художню вартість літературно-художніх антропонімів».

Наше дослідження суттєво доповнить загальне уявлення про антропоніми як базові складники онімної системи, стане ключем до розуміння культурно-історичного контексту українських найменувань. Перспективою подальших досліджень вбачаємо аналіз та порівняльну характеристику назв персонажів творів сучасних авторів.

Література

1. *Белей Л.* Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії. Ужгород, 2002. 176 с.
2. *Вегеш А.* Вплив середовища на формування літературно-художніх антропонімів (на матеріалі романів Владислава Івченка про найкращого сищика). *Актуальні питання гуманітарних наук*. Випуск 83. Том 1. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2025. С. 206–212.
3. *Вегеш А.* Літературно-художні псевдоніми воїнів-українців (за романом «Книга втрат і нестач» Владислава Івченка). *International scientific-practical conference «Current Issues of the World Economy, International Economic Relations and International Communications Amidst the Formation of a New World Order and Polarization of the World»* (March 24–25, 2025). Vol. 1. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2025. С. 297–301.
4. *Вегеш А.* Роль літературно-художніх антропонімів у формуванні свідомості українців (на матеріалі збірки оповідань «Після 24-го» Владислава Івченка). *Освітній процес в умовах війни та у повоєнний період: виклики, правила, перспективи* : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 4 березня — 14 квітня 2024 року. Львів-Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 68–71.
5. *Вегеш А.* Символічне значення літературно-художнього антропоніма Іван Карпович Підпіригора в романах Владислава Івченка. *Науковий вісник Ужгород-*

ського університету. Серія: Філологія. На пошану Василя Добоша, доктора філологічних наук, професора (до 100-річчя з дня народження). Ужгород : ПП Данило С. І., 2024. Випуск 2 (52). С. 18–25.

6. *Заморська Леся*. Владислав Івченко: «Це книга про трагедії людей». Владислав Івченко: «Це книга про трагедії людей» : 08:07:2018 — 20 хвилин Тернопіль. Available at: <https://te.20minut.ua/lyudi/vladislav-ivchenko-tse-kniga-pro-tragediyi-lyudey-10702435.html>
7. *Івченко В.* Два пасинки митрополита [роман]. Брустури : Дискурсус, 2024. 624 с.
8. *Карленко Ю.* Передмова до збірника «Літературна ономастика» (1992). *Літературна ономастика: зб. статей*. Одеса : Астропринт, 2008. С. 14–16.
9. Князь Української Церкви. Митрополит Андрей Шептицький: сторінки життя і діяльності / Вступна стаття Миколи Вегеша; укладачі Анастасія Вегеш і Микола Вегеш. Ужгород : Видавництво ТОВ «РІК-У», 2024. 480 с.
10. *Михалейко А.* Митрополит Андрей Шептицький і нацистський режим, 1941–1944: між християнськими ідеалами і політичними реаліями / Видання друге, виправлене і доповнене. Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2023. 416 с.
11. *Родик К.* Драматург Івченко: скажи, хто твій друг. Драматург Івченко: скажи, хто твій друг — Останні та актуальні новини України та світу, новини дня онлайн — Україна Молода. URL: <https://umoloda.kyiv.ua/number/3934/164/186638/>.
12. *Трійняк І. І.* Словник українських імен. Київ : Довіра, 2005. 509 с.
13. *Чучка П.* Прізвища закарпатських українців: Історико-етимологічний словник. Львів : Світ, 2005. 704 + XLVIII с.

References

1. Belei L. *Nova ukrainska literaturno-khudozhnia antroponimiia: problemy teorii ta istorii* [New Ukrainian literary anthroponymy: problems of theory and history]. Uzhhorod, 2002. 176 s. [in Ukrainian].
2. Vehesh A. *Vplyv seredovyshcha na formuvannia literaturno-khudozhnikh antroponimiv (na materialii romaniv Vladyslava Ivchenka pro naikrashchoho syshchyka)* [The influence of the environment on the formation of proper names of the literary heroes (based on the material of Vladislav Ivchenko's novels about the best detective)]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. Vypusk 83. Tom 1. Drohobych: Vydavnychyi dim «Helvetyka», 2025. S. 206–212. [in Ukrainian].
3. Vehesh A. *Literaturno-khudozhni psevdonimy voiviv-ukraintsiv (za romanom «Knyha vtrat i nestach» Vladyslava Ivchenka)* [Literary pseudonyms of Ukrainian soldiers (based on the novel «The Book of Losses and Shortages» by Vladislav Ivchenko)]. *International scientific-practical conference «Current Issues of the World Economy, International Economic Relations and International Communications Amidst the Formation of a New World Order and Polarization of the World»* (March 24–25, 2025). Vol. 1. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2025. S. 297–301. [in Ukrainian].

4. Vehesh A. *Rol literaturno-khudozhnikh antroponimiv u formuvanni svidomosti ukrainstiv (na materialy zbirkky opovidan «Pislia 24-ho» Vladyslava Ivchenka)* [The role of proper names of the literary heroes in the formation of the consciousness of Ukrainians (based on the collection of stories «After the 24th» by Vladyslav Ivchenko)]. *Osvitnii protses v umovakh viiny ta u povoiennyi period: vykyky, pravyla, perspektyvy: materialy vseukrainskoho naukovo-pedahohichnoho pidvyshchennia kvalifikatsii*, 4 berезnia — 14 kvitnia 2024 roku. Lviv–Torun: Liha-Pres, 2024. S. 68–71. [in Ukrainian].
5. Vehesh A. *Symvolichne znachennia literaturno-khudozhnoho antroponima Ivan Karpovych Pidipryhora v romanakh Vladyslava Ivchenka* [The symbolic meaning of the proper name of the literary hero Ivan Karpovych Pidipryhora in the novels of Vladyslav Ivchenko]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Filohiia*. Na poshanu Vasyliia Dobosha, doktora filolohichnykh nauk, profesora (do 100-richchia z dnia narodzhennia). Uzhhorod: PP Danylo S. I., 2024. Vypusk 2 (52). S. 18–25. [in Ukrainian].
6. Zamorska Lesia. *Vladyslav Ivchenko: «Tse knyha pro trahedii liudei»* [Vladyslav Ivchenko: «This is a book about human tragedies»]. Vladyslav Ivchenko: «Tse knyha pro trahedii liudei» : 08:07:2018 — 20 khvylyn Ternopil. URL: <https://te.20minut.ua/lyudi/vladyslav-ivchenko-tse-kniga-pro-tragediyi-lyudey-10702435.html> . [in Ukrainian].
7. Ivchenko V. *Dva pasynky mytropolyta [roman]* [The Metropolitan's Two Stepsons (novel)]. Brustury : Dyskursus, 2024. 624 s. [in Ukrainian].
8. Karpenko Yu. *Peredmova do zbirnyka «Literaturna onomastyka»* [Preface to the collection «Literary Onomastics»] (1992). *Literaturna onomastyka: zb. statei*. Odesa: Astroprint, 2008. S. 14–16. [in Ukrainian].
9. Kniaz Ukrainskoi Tserkvy. *Mytropolyt Andrei Sheptytskyi: storinky zhyttia i diialnosti* [Prince of the Ukrainian Church. Metropolitan Andrey Sheptytsky: pages of life and activity] / Vstupna stattia Mykoly Vehesha; ukladachi Anastasiia Vehesh i Mykola Vehesh. Uzhhorod: Vydavnytstvo TOV «RIK-U», 2024. 480 s. [in Ukrainian].
10. Mykhaleiko A. *Mytropolyt Andrei Sheptytskyi i natsystyskyi rezhym, 1941–1944: mizh khrystyianskymy idealamy i politychnymy realiiamy* [Metropolitan Andrey Sheptytsky and the Nazi regime, 1941–1944: Between Christian ideals and political realities] / Vydannia druhe, vypravlene i dopovnene. Lviv: Vydavnytstvo Ukrainskoho katolytskoho universytetu, 2023. 416 s. [in Ukrainian].
11. Rodyk K. *Dramaturh Ivchenko: skazhy, khto tvii druha* [Playwright Ivchenko: tell me who your friend is]. URL: *Dramaturh Ivchenko: skazhy, khto tvii druha* — Ostanni ta aktualni novyny Ukrainy ta svitu, novyny dnia onlain — Ukraina Moloda. URL: <https://umoloda.kyiv.ua/number/3934/164/186638/>. [in Ukrainian].
12. Triiniak I. I. *Slovnyk ukrainskykh imen* [Dictionary of Ukrainian Names]. Kyiv: Dovira, 2005. 509 s. [in Ukrainian].
13. Chuchka P. *Prizvyshcha zakarpatskykh ukrainsiv: Istoryko-etymolohichniy slovnyk* [Surnames of Transcarpathian Ukrainians: Historical and Etymological Dictionary]. Lviv: Svit, 2005. 704 + XLVIII s. [in Ukrainian].